

Hülya Küçük, Arşiv Belgeleri Işığında İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektâşîler, Nefes Yayınevi, İstanbul, 2019*

Elif Hilâl DOĞAN**

Tasavvuf tarihiyle ve özellikle 1918-1930 yılları arasında Anadolu coğrafyasında cereyan eden tasavvuf boyutlu tarihî hâdiselerle ilgili araştırmalar yapan Hülya Küçük'ün son kitabı, *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektâşîler* adıyla yayın hayatına sunulmuştur. Doktora tezinde de genişçe ele aldığı incelemelerini, ulaştığı son belgelerle zenginleştiren Küçük'ün bu eseri; tasavvuf, tarih ve bilhassa tasavvuf tarihi araştırmacıları açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

İstiklâl Harbi döneminde Mevlevîlik ve Bektaşîlik tariklerine mensup sufilerin bu mücadeleye yönelik gayret ve tutumlarını, dönemin genel çerçevesini çizerek ele alan eser, dört ana bölüm ile kısa biyografilerin, belgelerin ve transkripsiyonlarının yer aldığı iki ekten oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde XX. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin ve mevcut tarikatların durumu hakkında bilgi verilerek, Osmanlılardaki tarikatların Mevlevîlik ve Bektaşîlik özelinde incelenmesine yer verilmiştir. İkinci Bölümde İstiklâl Harbi'nde Mevlevîlerin durumu, Üçüncü Bölümde Bektaşîlerin İstiklâl Harbi'nde oynadıkları roller, Dördüncü Bölümde ise İstiklâl Harbi sonrası durumun değerlendirilmesi yer almaktadır.

Konusuyla ilgili arşiv belgelerine ulaşmak için büyük emek sarf edildiği dipnotlarından ve bibliyografyasından anlaşılan bu çalışma; daha önce yazarın doktora tezi olarak yayınlanan *The Role of the Bektâshîs in Turkey's National Struggle* (Brill, Leiden, 2001) adlı çalışmanın ve bunun ilaveler içeren Türkçesi olan *Kurtuluş Savaşında Bektâşîler* (İstanbul, 2003) adlı çalışmanın, Mevlevîliği de çalışmanın ana konusu yaparak ATASE ve Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden yeni belgeler

* Geliş Tarihi: 25.10.2020, Kabul Tarihi: 25.10.2020. DOI: 10.34189/hbv.96.029

** Öğrenci, Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul/Türkiye, elif.hilal.dogan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4034-2430

ışığında yeniden yazılmış hâlidir ve bu husus önsözde belirtilmiştir. Çalışma bir bakıma, daha geniş bir perspektif ve kaynaklar hakkında daha kılı kırk yarıcı bir tutumla konuyu bir doktora çalışmasının sınırlarından çıkaran ve yeni bulgularla zenginleştirici materyaller sunan bir yapıdadır.

Yazar, Mevlevîlik ve Bektaşiliği ayrı ayrı ciltlerde değil de aynı kitap içinde birlikte ele alınmasının sebebini, bu iki önemli Türk tarikatının tarihimiz boyunca birbirlerinden ayrılmaz şekilde birlikte anılmaları ve İstiklâl Harbi yıllarında da TBMM'deki iki başkan yardımcısından birinin Mevlevî Postnişini Abdülhalim Çelebi, diğersinin de Bektaşi Şeyhi Cemalettin Çelebi oluşu olarak açıklamakta ve buna bitişik olarak, çalışmada zaman zaman iki tarikatın İstiklâl Harbi yıllarında ve takip eden yıllardaki nüfuz ve faaliyetlerini karşılaştırmaktadır.

Kitabın önsözünde belirtildiği üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın İstiklâl Harbi yılları sırasında —kendi ideolojik yapısına uysun uymasın— birçok grup ve nüfuzlu dinî liderin yardımını almak için onlara mektup yazdığı veya ziyaret gerçekleştirdiği, İstiklâl Harbinin çok iyi bilinen yönlerinden biridir. Her şeyden önce, o yılların nazik şartları içinde, harbi yürüten kadronun herhangi bir kesimi yok saymasının mümkün olamayacağı belirtilmektedir. Ortaya konan bilgiler ışığında, İstiklâl Harbinde belli bir tarikatın topluca desteği veya muhalefeti söz konusu olmaksızın, hemen hemen bütün tarikatların İstiklâl Harbini destekledikleri, İstiklâl Harbine muhalefetin ise genelde şahsî sebeplere dayandığı ve küçük gruplarla sınırlı olduğu açıklanmaktadır.

Kitaptaki Birinci Bölüm, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sufi geleneği ve XX. yüzyılın başında Osmanlıların genel durumuna değinmektedir. Özellikle, çalışmaya konu olan Mevlevîlik, Bektaşilik ve bu tarikatların Alevilikle ilgisi konusunda temel bilgilerin verildiği bu bölümdeki ara başlıklar, çalışmanın anlaşılabilirliği için uygun zeminin oluşturulmasına hizmet etmektedir.

İkinci Bölümde Mevlevî şeyhleri ve ileri gelenlerinin, 1335–1339 (1919–1923) arasındaki kritik yıllarda İstiklâl Harbini meşrulaştırmak (halkın genelinde kabulünü sağlamak), insan kaynaklarını ve maddî kaynakları seferber etmek gayesiyle Saray ile Ankara veya isyancılar ve Ankara veya Saray arasında yürüttükleri aracılık rolü izah edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde dikkat çeken hususlardan biri de TBMM'deki mebuslar arasında tarikat şeyhi olduğu kesin olarak bilinenlerin isimlerinin listelenmesi ve onların vazifelerinin arka planında yatan işlevlerinin değerlendirilmesidir. TBMM'deki mebusların, şeyhlerin TBMM'ye katılımını sağlamak ve onları başkan vekilleri olarak seçmekle, TBMM'nin halkın güvenine daha çok mazhar olacağını bildikleri belirtilmektedir. Mevlevî ve Bektaşi tarikatlerinin şeyhlerinin başkan vekili yapılması üzerinden, onların temsil gücündeki etkileri de bu bölümde değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde, Bektaşiliğin aynı yıllardaki durumu ve İstiklâl Harbinde oynadığı roller incelenmektedir. Bu esnada Bektaşiliğin Babagân (Babalar) kolu ve

Çelebiyân (Çelebiler) kolu birbirinden tefrik edilmiş, Bektaşîlerin meşrulaştırma, seferberlik ve aracılık rolleri de Ankara Hükûmeti ve muhalifleri için ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu bölümdeki amaçlardan biri, Babagân Bektaşîlerinin ya İstiklâl Harbini yürüten kadroyu ya da Sarayı desteklediklerini ve bir Bektaşî'nin bu taraflardan birini destekleme konusunda Bektaşîliğin kendi başına herhangi bir belirleyiciliği olmadığını göstermek olarak öne çıkmaktadır. İstiklâl Harbini destekleyen Bektaşîlerin, bunu Bektaşîliğin çıkarları için kullanmak niyetinde olduklarına dair herhangi bir karine bulunmadığı; tam tersine, gayelerini, açıkça “Misak-ı Milli”yi gerçekleştirmek” olarak dile getirdikleri aktarılmaktadır.

Mevlevîlik ve Bektaşîliğin İstiklâl Harbi sonrası durumu ise kitabın Dördüncü Bölümünde incelenen bir konu olmuştur. Burada kısaca, tekke ve zaviyelerin kapatılması sonrası Mevlevî ve Bektaşî dergâhlarının/şeyhlerinin durumu, devrimlere karşı tepkileri, tarikatların ilga edilmesinden hemen bir yıl sonra Mevlânâ Dergâhının müze olarak açılması, Mustafa Kemal'in Bektaşîlik ve Mevlevîlik hakkındaki düşünceleri gibi konular ele alınmaktadır.

Çalışmanın sonundaki “Ek-I: Biyografiler”, çalışmada adı geçen önemli şahısların kısa biyografilerini; “Ek-II: Belgeler ve Transkripsiyonları” ise, çalışmada kullanılan belgelerden sadece çok önemli olanlarının fotokopilerini ve bunların Latin harfleriyle transkripsiyonlarını içermektedir.

Hülya Küçük'ün *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektaşîler* adlı kitabı, Abdülhalim Çelebi'den Zekiye Hanım'a ve Hasan-Âli Yücel'e dek birçok Mevlevî'nin; Cemalettin Çelebi'den Didar Hanım'a ve Rıza Tevfik'e dek birçok Bektaşî'nin bu harpteki tutumlarıyla ilgili belgeler sunarken okuyucuyu Tarih'ten Tasavvuf'a, Tasavvuf'tan Kadın Çalışmaları'na dek büyük bir alanda yolculuğa çıkarmaktadır. Çalışmanın sonunda, özelde Gazi Mustafa Kemâl'in, genelde ilk Cumhuriyet hükûmetinin bu iki tarikata karşı tavrı konusunda bilgiler de bulunmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra, konuyla ilgili daha önceki çalışmalarda geçen eksiklikler ve hatalar yazar tarafından tespit edilmekte, düzeltilmekte ve eleştirilmektedir. Bu hâliyle, çalışma, ilk yayımlandığı yıllarda nasıl ki alanında ilk olmuş ise, şimdi de içerdiği birçok bulgu ve belgeyle alanında ilktir ve bu konuda kendisini egale etmiştir, denilebilir.

